

מדוד המלך ורובין הוד עד דון קורלאונה וטוני סופרנו

זברי ימי הגנגסטס בתרבות

|| נואת // אלי אשד ||

|| איור // דימיטרי ידרוב ||

+

שוד

מימי קדם נחשבו הפושעים לגיבורים עממיים והיו נערצים על הציבור הרחב הרבה יותר מאנשי החוק, בשל העובדה ששמו ללעג פעם אחר פעם את המשטר האכזרי והשנוא. מאז עברו מים רבים בנהר שאליו הושלכה הגופה הראשונה שהלכה לישון עם הדגים. אם בעבר איש לא ראה פסול בכך שפושע מועד, כמו דוד בן ישי, יהפוך לשליט ממלכה, כיום יודע כל פוליטיקאי בכיר שמעורב בהיחבא במעשי פשע ושחיתות שאף אחד לא יראה בכך סיפור טוב, אלא סימן מובהק לחברה שנמצאת בקריסה מוסרית. כמו לא מעט נושאים שהפכו ללחם ולחמאה של התרבות הפופולרית, גם סיפורי הפשע הראשונים נמצאים בתנ"ך. ספר שופטים, בעל השם מעורר ההרהורים, מציג את מנהיגי העם בתקופה הפרועה שבה "איש הישר בעיניו יעשה". לצד מנהיגים שהביאו שקט לרחובות ("ותשקוט הארץ" וגו') היו גם דמויות של עבריינים קלאסיים. יפתח הגלעדי, בן של זונה, היה מנהיג כנופיה שאסף סביבו "אנשים יריקים", כפי שמתוארה לפני שנלקח להנהיג את עמו במלחמה; אהוד בן גרא היה מתנקש מקצועי, שחיסל את מלך מואב בביתו בזכות העובדה שהיה שמאלי, "איטר יד ימינו", כינוי שהיה יכול להלום גם את עברייני תקופתנו; שמשון הגיבור נרדף בידי הפלשתים אחרי שהפשיט כוחו מחליפותיהם 30 אנשים חפים מפשע, לאחר שנאלץ להעניק פרס לפותרי חידתו שנעזרו במניפולציה של אשתו.

אבל הפושע המפורסם מכולם, שאף עלה מהשפל הנמוך ביותר - עבריין שנרדף בידי המלך שאול, למעמד הגבוה ביותר - מלך בעצמו, הוא דוד בן ישי. פרשת נבל הכרמלי, המופיעה בספר שמואל א', היא סיפור פשע קלאסי של דמי הגנה, "פרוטקשן", ומדובר ככל הנראה בסיפור הגנגסטרים הראשון מסוגו בספרות העולמית. למרות שאין סיבה ממשית לאמפתיה כלפי נבל, שמתואר כאיש קשה ורע מעללים, הדמות הרעה בסיפור היא דוד. כמו כל ראש ארגון פשע שמכבד את עצמו, גם הוא לא מלכלך בעצמו את הידיים, "וישלח דוד עשרה נערים". תחילה הגישה שלו חיובית, "ושאָלְתֶם לוֹ בְּשִׁמִּי לְשָׁלוֹם", גרסת ה"אתה יודע שאני אוהב אותך" של אותם ימים. אבל כשנבל מזלזל בגנגסטר האדמוני ואומר "מִי דָּוִד וּמִי בֶן יִשָׁי", התגובה של דוד חמום המוח קטלנית, "וַיֹּאמֶר דָּוִד לְאַנְשָׁיו חָגְרוּ אִישׁ אֶת חַרְבוֹ".

הגנגסטר הראשון

כמו כל ראש ארגון פשע שמכבד את עצמו, גם דוד לא מלכלך בעצמו את הידיים, "וישלח דוד עשרה נערים". תחילה הגישה שלו חיובית, "ושאָלְתֶם לוֹ בְּשִׁמִּי לְשָׁלוֹם", גרסת ה"אתה יודע שאני אוהב אותך" של אותם ימים. אבל כשנבל מזלזל בגנגסטר האדמוני ואומר "מִי דָּוִד וּמִי בֶן יִשָׁי", התגובה של דוד חמום המוח קטלנית, "וַיֹּאמֶר דָּוִד לְאַנְשָׁיו חָגְרוּ אִישׁ אֶת חַרְבוֹ".

רק התערבות של אביגיל, אשתו היפהפייה הפטאלית של נבל, שמבינה היטב על איזה צד של הפרוסה מרוחה הריבה למרות עושרו הגדול של בעלה, מונעת במקרה הזה טבח. ולאחר מותו של בעלה, מתנחמת אביגיל בזרועות הגנגסטר ונישאת לו. אם הפרשנות לסיפורו של דוד מכילה ביקורת על אופיו חם המזג והתנהלותו הנקמנית לפני שנעשה מלך, הרי שסיפורים קדומים אחרים מעניקים לדמויות העבריינים נופך חיובי יותר. סיפור מצרי מהמאה החמישית לפני הספירה, שמובא בספרו השני של ההיסטוריון היווני הרודוטוס, עוסק באוצר גדול שנשמר בחדר סודי על ידי אחד הפרעונים. שומר החדר הותיר כמה אבנים יקרות במקום לא נעול וסיפר על כך לשני בניו לפני מותו. אחרי שהאבנים החלו להיעלם לכיסי הבנים, הכין הפרעה מלכודות. באחת הפעמים נלכד אחד מהם. האח השני הצליח להימלט, לא לפני שכרת את ראשו של אחיו כדי שאיש לא יוכל לזהות אותו ולהגיע אליו. בהמשך הסיפור מתואר המאבק בין המלך לעבריין - הראשון מניח מלכודות משוכללות והשני מצליח להתגבר עליהן בעזרת תחבולות משלו, עד שלבסוף מתרשם

שמשון משפט את האריה // ציור מאת נוסטב דורה

הפרעה מערמומיותו של הגנב ומשיא אותו לבתו. באותם ימים שוד קברי מלכים ואוצרות היה מכת מדינה, אבל הסיפור היה אהוב והמסר שלו נשאר בתוקף במשך אלפי שנים - תחכומו של הגנב והנוכל ראוי להערכה רבה יותר מעורמתם של אלו שמנסים ללכוד אותו.

גנב דורש צדק חברתי

דמות הפושע הנערצת ביותר היא זו של רובין הוד, גיבור עממי בימי המלך ריצ'רד לב הארי, שעל פי הסיפורים שדד עשירים ואצילים והעביר את כל הכסף לידי העניים והמדוכאים. מחזות ובלדות על רובין הוד, שעל פי אגדות קלאסיות נקרא רוברט איש לוקסלי, הופיעו כבר במאה ה'14. גרסה מאוחרת יותר של רובין הוד, בספר 'אייבנהו' מאת וולטר סקוט (1819), מתארת איך סייע הפושע לריצ'רד, המלך הגולה, לשוב לאנגליה ולהשתלט על כתר החוקי על חשבון אחיו המרושע הנסיך ג'ון. חוקרי היסטוריה ותרבות חלוקים בדעותיהם סביב השאלה אם מדובר בסיפורים בדיוניים או שמא יש גרעין של אמת בסיפור על אודות פושע בשם רובין, גם אם לא חי בתקופת המלך ריצ'רד אלא מאוחר יותר, בימי אדוארד הראשון, השני או השלישי. כך או כך, במקביל לסיפורי ההלל על אודות המלך ארתור ורודף הצדק, שמור מקום של כבוד לרובין הוד, כגיבור אחת האגדות הבריטיות המפורסמות ביותר.

סדרות טלוויזיה וסרטי קולנוע רבים נולדו בעקבות הסיפור. ב'הרפתקאות רובין הוד' (1938), עם ארול פלין) הוא מוצג כאציל עליו ואתלטי שהופך לגיבור לאומי בעקבות חבירתו למלך ריצ'רד; ב'רובין הוד: נסיך הגנבים' (1991), עם קווין קוסטנר) הוא אביר שנמלט משבי המוסלמים ונלחם בשריף מנוטינגהם; ב'רובין הוד' (2010), עם ראסל קרואו) הוא כבר לא אדם בעל מעמד אלא מפשוטי העם, אבל ממלא תפקיד מרכזי בפוליטיקה האנגלית, בתור מי שסייע לכפות על המלך ג'ון לקבל על עצמו את ה"מגנה כרטה", מסמך זכויות שהגן על האזרחים מפני עריצות השלטון. הסירט יוצא הדופן מבין הסרטים העוסקים ברובין הוד הוא 'רובין ומריאן' (1976), בבימויו של ריצ'רד לסטר ובכיכובו של שון קונרי, שבו רובין הוד המזדקן והעייף שב ממרחץ הדמים של מסעי הצלב תחת הנהגת המלך "הטוב" ריצ'רד (שמשורטט כמטורף צמא דם שרוצה לשוב לאדמתו), היישר לתוך מאבק נוסף עם השריף מנוטינגהם, שנגמר בסוף טרגי, המייצג ככל הנראה באופן הטוב ביותר את גורלם של פורעי החוק באותם ימים ולאורך ההיסטוריה - מוות, אם לא בידי רשויות השלטון, אז בידי אחד ממקורביהם הבוגדניים. למרות אותה טרגדיה וחרף ההבדלים באפיון דמותו בין היצירות השונות, הפך

לשני סרטים הוליוודיים שבהם הוא מוצג כגיבור לאומי סקוטי שנאבק באנגלים - 'רוב רוי, הנוכל ההררי' (1953) בהפקת וולט דיסני, ו'רוב רוי' (1995), בכיכובו של ליאם ניסן. בדומה לסרטו עטור הפרסים של מל גיבסון, 'לב אמיץ', שתיאר את מאבקו של וויליאם וואלאס באנגליה של ימי המלך אדוארד הראשון, גם סרטים אלו תרמו רבות לחיזוק הרגשות הלאומיים הסקוטיים ולהתחזקות שאיפתם להיפרד מבריטניה. ואם אתם במקרה ברמנים, אתם ודאי יודעים שאם מערבבים 45 מ"ל וויסקי סקוטי, 25 מ"ל ורמוט, כמה טיפות של אנגוסטורה ביטרס, קרח ודובדבן בודד, מקבלים את הקוקטייל הידוע רוב רוי.

מיליון דרכים למות במערב הפרוע

יחס דומה לעברייני הממוצע ניתן למצוא גם בסיפורי המערבונים בתקופה שבין שנות ה-70 וה-80 של המאה ה-19.

המערב הפרוע היה מלא וגדוש באנשי חוק, השריפים הקשוחים, מחז, ובעבריינים מאידך, ובעיקר שני פושעים שבלטו מעל כולם - ג'סי גיימס ובילי הנער. גיימס, שהיה לוחם נועז בצבא הדרום, החל אחרי המלחמה לשדוד בעזרת אחיו פרנק את הבנקים שהיו שייכים כעת לשליטים החדשים מהצפון. כשהאחים הרחיבו את העסק לשדידת רכבות, סוכנות הבילוש של אלן פינקרטון שמה אותו על הכוונת, רדפה אחריו, אך הוא תמיד הצליח להימלט עם השלל, מה שגרם לתושבי הדרום המובס לראות בו גיבור שנאבק בשבילים באנשי הצפון השנואים. לבסוף הוא מצא את מותו לאחר שחטף כדור בגבו מידי צייד ראשים, חבר בכנופיה שלו, בזמן שעלה לתלות תמונה על הקיר אחרי שניקה אותה מאבק. אבל מותו רק העצים את המיתוס ושמו המשיך להדהד. המוני אנשים עלו לרגל כדי לחזות בגופת השודד, שפרס של 10,000 דולר הובטח על ידי חברות הרכבות למי שיעצור אותו, ואילו האיש שהרג אותו הפך לדמות מושמצת ושנואה ביצירות תרבותיות שעסקו בסיפור. על קברו של גיימס כתבה אמו: "לזכר בני האהוב, שנרצח על ידי בוגד פחדן ששמו אינו ראוי להופיע כאן". גיימס, כמו גם המתנקש רוברט פורד, זכו לאזכורים מוזיקליים רבים - מכובד דילן, שבשיר 'Outlaw Blues' כתב את השורה "אני לא הולך לתלות שום תמונה, אני לא הולך לתלות שום מסגרת / אולי אני נראה כמו רוברט פורד / אבל אני מרגיש בדיוק כמו ג'סי גיימס", ועד אלטון ג'ון, שר וילי וויין. כוכבי קולנוע כמו בראד פיט, רוברט דובאל, קולין פארל ורבים אחרים גילמו את דמותו הקולנועית, שכמעט תמיד דמתה לרובין הוד, גרסת המערבונים.

וויליאם בוני, שזכה לכינוי "בילי הנער" והרג לראשונה אדם כשהיה בן 17, הגיע מניו יורק למערב הפרוע של ניו מקסיקו ומהר מאוד הפך למנהיג כנופיה שעל עלילותיה נכתב בעיתונים. עוד בחייו נכתבו עליו רומנים בפרוטה, שהציגו אותו כעברייני ממשיך דרכו של רובין הוד. בילי עצמו ככל הנראה

קרא את אותם ספרים, השתכנע, השליך על חייו האמיתיים והחל לחקות את דמותו מהספרים שנכתבו על ידי אנשים שמעולם לא פגש. לואיס וואלאס, מושל ניו מקסיקו, הבטיח לחון אותו, אולם הנער הפר את תנאי החנינה וברח מהכלא, עד שלבסוף נורה למוות בידי השריף פט גארט, שכתב שנה לאחר מכן את הספר 'החיים האוטנטיים של בילי הנער'. כל הדמויות בחיי בילי התפרסמו: וואלאס כתב את הספר 'בן חור' שעובד לאחד מסרטי הקולנוע הגדולים בכל הזמנים, וגם על בילי עצמו נעשו סרטים רבים, כמו 'פט גארט ובילי הנער' של סם פקינפה (1973) ושני סרטי 'אקדוחנים צעירים' (1988 ו-1990) עם אמיליו אסטבז כבילי. לפני חמש שנים, 130 שנה אחרי אותה תקופה, החליט מושל ניו מקסיקו ביל ריצ'רדסון לפתוח את התיק של בילי ולבדוק את הצעת החנינה שהוצעה לו על ידי וואלאס. אך לבסוף הודיע המושל כי בשל העובדה שפרטים היסטוריים רבים אינם ידועים, בחר שלא לחון אותו. למען האמת, בילי לא היה זקוק לחנינה כלל. הציבור האמריקאי סלח לו שנים רבות קודם לכן.

פנש דוד ואביגיל // ציור מאת פיטר פול רובנס

רובין הוד למבטא האולטימטיבי של הכמיהה לחופש, דמוקרטיה, צדק ושוויון בקרב אזרחי בריטניה.

באנגליה אפשר למנות לא מעט עבריינים שהפכו למיתוסים ואין מחלוקת לגבי קיומם. אחד מהם הוא שודד הדרכים דיק טרפין, שפעל בראשית המאה ה-18 והוצא להורג בתלייה בגיל 34 בשל גניבת סוס. טרפין נחשב בעיני הציבור לדמות רומנטית ואצילית, בעיקר הודות לעלילות בדיוניות שכללו הצלת נשים יפות שחשקו בו, או רכיבה לאורך 320 קילומטר מלונדון לניו יורק בלילה אחד על סוסתו השחורה בס עד שנפחה את נשמתה. עלילותיו זכו לספר מאת אדוארד ויילס, 'בס השחורה, או: אביר הדרכים' (1866), ולסדרת הטלוויזיה הבריטית 'דיק טרפין' (1979). באותה תקופה התפרסם הפורץ ושודד הדרכים המתוחכם ג'ק שפרד, מעין גרסה בריטית של נחמן פרקש, שהפך לגיבור עממי בזכות ארבע הפעמים שבהן ברח מהכלא, עד שנתלה בגיל 22. מי שלכד אותו שוב ושוב היה ג'ונתן וויילד, ששימש כאיש חוק

רובין הוד, הסוף

הסרט יוצא הדופן מבין הסרטים העוסקים ברובין הוד הוא 'רובין ומריאן' (1976), שבו רובין הוד המודקן והעייף שב ממרחץ הדמים של מסעי הצלב תחת הנהגת המלך ריצ'רד היישר לתוך מאבק נוסף עם השריף מנוטינגהם, שנגמר בסוף טרגי, המייצג ככל הנראה באופן הטוב ביותר את גורלם של פורעי החוק באותם ימים ולאורך ההיסטוריה - מוות

וכמנהיג כנופיה במקביל, וניסה להסיר את שפרד, שותפו לשעבר, מדרכו. עד מהרה יצא ספר אוטוביוגרפי על שפרד שנכתב על ידי סופר צללים, אחד דניאל דפו, מחבר הספר 'רובינון קרוז'. וויליאם הריסון אנסוורת' פרסם רומן על אודותיו במגזין 'Bentley's Miscellany' בין השנים 1839-1840. מעשיו הידועים לשמצה שהפכו אותו לגיבור עממי פופולרי בקרב בניו לונדון גרמו לרשויות להטיל וטו על העלאת מחזות שנושאים את שמו במשך 40 שנה, מחשש שיצמחו חקיינים אחרי מותו.

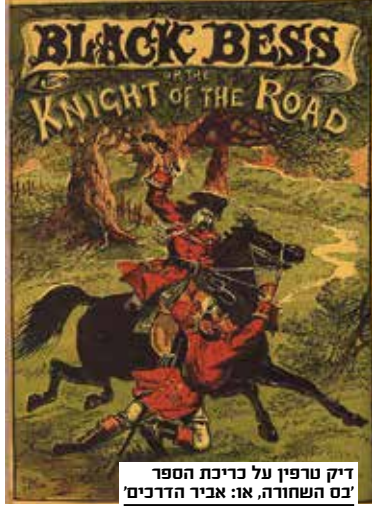
רוב רוי מק'גרגור, שכונה גם מק'גרגור האדום, מעין גרסה סקוטית של רובין הוד, ניהל בסוף המאה ה-17 ותחילת ה-18 מסעי שוד נגד האריסטוקרטים ששלטו בסקוטלנד כחלק מהמאבק בשליטים האנגלים. מעשיו, שהפכו אותו לגיבור עממי, נתנו לו מקום של כבוד תחת ההגדרה לוחם חופש ולא עברייני. בשל חובותיו הכספיים לאצילים הוא גורש מביתו, יצא נגדם למאבק פרטי שלווה במעשי שוד, ולבסוף קיבל חנינה. הסופר וולטר סקוט הוציא את הרומן 'רוב רוי' (1817), שנתיים לפני שכתב על רובין הוד את 'אייבנהר', כאמור. מק'גרגור זכה

ראסל קרוואו בסרט 'רובין הוד' (2010)

בילי הנער

דיק טרפין על כריכת הספר 'בס השחורה, או: אביר הדרכים'

כל אותם עבריינים הוצגו בתרבות כפושעים ופורעי חוק, אבל התכונות ההרואיות שלהם הובלטו עשרת מונים; אם לחמו למען עצמאות עמם או אדמתם, אם לעגו לשלטון הנורא, אם לקחו כסף מהעשירים כדי לחלק לעניים, אם הפגינו נאמנות אין קץ לבוס שלהם. הציבור ראה בעבריינים את נציגיו האמיתיים, אלו שמעזים להתמרד נגד השלטון המושחת בשם כל העם. במידה מסוימת, אפשר לומר שהעבריינים של אותם ימים מקבילים לאנרכיסטים ואפילו לטרוריסטים של המאה ה-20 ושל ימינו - תמיד יהיו מי שיראו בהם דמויות רומנטיות של לוחמי חופש או צדק הנאבקים למען עם או קבוצה. לעומת העבריינים, מי שרדף אחריהם מטעם השלטון תואר בדרך כלל כגרוע הרבה יותר.

רק במאה ה-19, עם הופעת הסקוטלנדי יארד במציאות ובלשים נחשבים כמו שרלוק הולמס בספרות הבדיונית, החל הציבור להעריך את אנשי החוק ובמקביל לאהוד פחות את הפושעים. בזמן שארתור קונן דויל עמל על סיפורי שרלוק הולמס, יצר ג'יסו, ארנסט וויליאם הורנונג, סדרה מקבילה על גנב תכשיטים ג'נטלמן בשם ראפלט, שהתפרסמה בין השנים 1898-1909. לא ברור עד כמה, אם בכלל, חיבב קונן דויל את היצירה של ג'יסו, אבל כשהוא שמע על סדרת ספרים נוספת שנכתבה על ידי הצרפתי מוריס לבלאן החל מ-1905, הוא בוודאות התלהב פחות. במרכז אותה סדרה ניצב ארסן לופן, גנב ג'נטלמן המסוגל ללבוש אלף פרצופים ומסייע לנוקמים בעת שהוא גונב יהלומים מעשירים בלבד. הנמסס של לופן היה בלש אנגלי שעליו הוא הערים פעם אחר פעם. לבלש הזה קראו הרלוק שולמס, שם שהציג באור מגוחך את שרלוק הולמס המקורי. קונן דויל לא מצא את זה מצחיק והגיש תביעה בגין גניבה ספרותית. אך ללא הצלחה; ארסן לופן יצא לאור בלא פחות מ-20 רומנים, עשרות סיפורים וסרטים רבים, ואילו ביפן נעשתה סדרת אנימה בשם 'בנו של לופן', שבמרכזה ממשיך דרכו, ארסן. אבל שרלוק הולמס גבר גם על המכשול הזה בדרך לשים תחת אור הזרקורים את האנשים שבחרו לעמוד מהצד השני של אקדחי העבריינים הנערצים.

הבוס של הנוסים

בשנות ה-20 של המאה ה-20, תקופת חוקי היובש שאסרו על שימוש באלכוהול, צץ זן חדש של עבריינים - המאפיונרים. אנשי המאפיה היו בעיקר אירים, איטלקים וגם יהודים. הקשר בין הגנגסטרים היהודים והאיטלקים היה כמו נישואי תועלת. הם חיו יחד במשכנות העוני של ניו יורק ויצאו יחד נגד איסור האלכוהול כשהם משלימים זה את זה - היהודים ניחנו בכושר הישרדות וביכולת ניהולית, ואילו האיטלקים הביאו איתם כוח פיזי - ומחלקים ביניהם את השלל. בשנות ה-30, אחרי מלחמה פנימית במאפיה האיטלקית, עלתה הנהגה חדשה בראשות צ'רלי (לאקי) לוצ'יאנו, שהצליח לשלוט בזכות שיתוף פעולה עם המאפיונרים היהודים מאיר לנסקי ובאגסי סיגל. שני היהודים פילסו בתמיכת

רומנטיקה ופשעים אחרים

העבריינים של ימי הביניים ותקופת המערב הפרוע מקבילים לאנרכיסטים ואפילו לטרוריסטים של המאה ה-20 ושל ימינו - תמיד יהיו מי שיראו בהם דמויות רומנטיות של לוחמי חופש או צדק. לעומת העבריינים, מי שרדף אחריהם מטעם השלטון תואר בדרך כלל כגרוע הרבה יותר

וורן ביטי (באגסי) ובן קינגסלי (לנסקי), שעלה לאקרנים ב-1991, זמן רב אחרי מותם, ומטפל בהם בכפפות של משי, תוך שהוא מדלג על מעשיהם האלימים ביותר, כמו רצח ואונס. בעוד חבריו נרצחו, נאסרו או מתו בדרכים שונות ומשונות, לנסקי מת בשיבה טובה כאדם חופשי. פעם אחר פעם צפה לנסקי בדמות המבוססת עליו, והוא לא אהב אף אחת מהן. אחרי שראה ב'הסנדק 2' את היימן רות', דמות המבוססת עליו ומגולמת על ידי לי סטרסברג, נרצח בידי גנגסטר איטלקי, התרגז המאפיונר הוותיק והתקשר לשחקן. בספר שכתב רוברט לייסי על לנסקי, מספר סטרסברג שהם מעולם לא דיברו לפני כן, אך הוא זיהה את קולו של לנסקי אחרי שלמד אותו היטב בתחקיר לקראת הצילומים. באותה שיחה שאל לנסקי למה לא הפך סטרסברג את הדמות שלו לסימפטית יותר, הזכיר לו שהוא סבא, ואז סיים את השיחה בטריקת שפופרת.

לאל קפונה, הגנגסטר המפורסם שפעל בשיקגו באותם ימים, הייתה שאיפה משונה שאינה קשורה לכסף או למעמד פנים-ארגוני, אלא ל-15 דקות של תהילה, לסרט שיעסוק בחייו. גם כשישב בכלא זה העסיק אותו. בין הסרטים הרבים שאמנם לא התבססו עליו במדויק אבל הזכירו את סיפור חייו, ניתן למנות את 'קיסר קטן' (1931), שיצא ממש עם נפילתו של הגנגסטר ומלא ברמיזות כלפיו. גיבור הסרט הוא איטלקי חסר רחמים שהופך למנהיג ומוצא את מותו מכדורי השוטרים. גם לאחר מותו של קפונה (1947) יצאו סרטים רבים על אודותיו ובהשראתו, ורובם התעלמו מהעובדה שהוא נכלא לא על מעשי הרצח הרבים שלהם היה אחראי, כולל הריגת אנשים באלת בייסבול, אלא בסך הכול על עבירות מס, ושהוא לא קיפח את חייו מול כדורי השוטרים שסגרו עליו אלא מת בכלא, לבד, כתוצאה ממחלת העגבת. כמו קפונה, גם לוצ'יאנו, 'הבוס של הבוסים', Capo di tutti capi,

לוצ'יאנו, שגמל להם על עזרתם, את הדרך לאימפריית הימורים בקובה ובאיי בהאמה (לנסקי) ולהקמת מלון מפואר בלאס וגאס שהיה האות לחדירת הפשע המאורגן לעיר (סיגל). סיפורם של השלושה הופיע במיני-סדרה 'הכרוניקות של הגנגסטרים' (1981), שנצפתה בשקיקה על ידי לנסקי וידידיו, כולם גנגסטרים בגיל שיבה, ואלה תקפו אותה בטענה שהמציאות לא הייתה כל כך דרמטית כפי שתוארה על המסך. שני הגנגסטרים היהודים הופיעו גם בסרט 'באגסי', בכיכובם של

הסרט הזה, שביים פרנסיס פורד קופולה ב־1972 על פי ספר של מריו פוזו, יצר לארגון הפשע המאפיונרי תדמית חדשה. אפילו מייסדיו המקוריים כלל לא העלו על דעתם שהם יכולים להיות כאלה.

יודע סופר נפש גנגסטור

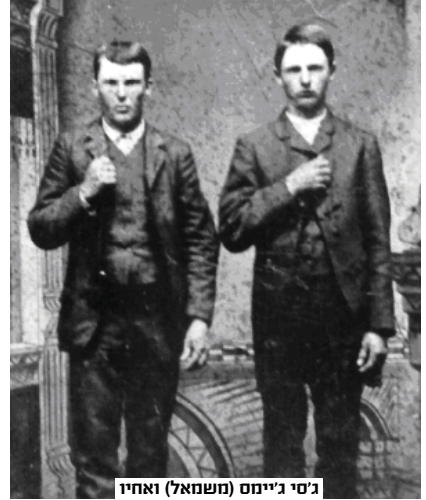
לפני שנוגעים ביצירת המופת הקולנועית הגדולה הזו, צריך לחזור 20 שנה אחורה. דיימון ראניון היה אחד האבות המייסדים של התחום העיתונאי ככתב פלילי. אבל הוא היה הרבה יותר מעוד עיתונאי שמסקר את עולם הפשע. הוא קנה לעצמו תהילת עולם בזכות סיפורים שכתב על אנשי עולם הפשע שהכיר היטב ותיאר בצורה רומנטית מאוד, כמעט כמו בעידן המערבונים והרובין הודים. סיפוריו התאפיינו בשימוש בסלנג, בשפה שאין בה עבר ועתיד אלא רק הווה, ובבחירה בסופים מפתיעים. באופן זה הגדיר ראניון את עולמם של הטיפוסים המיוחדים שעליהם כתב כעולם שבו חיים מהיום למחר ואי אפשר לתכנן מעבר לזה, שכן שם נמצא רק הכלא, הקבר, הסכין בגב או החיסול בירייה מטווח קצר. בסיפוריו של ראניון אין פושעים שהם אנשים רעים באמת, למעט בודדים. גם כשמדובר ברוצחים שכירים שקצרו עשרות או מאות אנשים בקריירה עקובה מדם. לא ולא. אצל ראניון כולם - מבריחים, קלפנים, מהמרים, זיפנים, סוחרי אלכוהול, מוכרי סמים, רוצחים שכירים וגנגסטרים גדולים - אחרי שתסירו מעליהם את הקליפה הקשוחה תוכלו למצוא אנשים טובים וישרים, לפעמים אפילו חביבים ונחמדים אם תחיו די זמן בשביל לגלות מי הם באמת. בסופו של דבר אין אצלו דבר כזה, "עולם הפשע", רק "ברנשים וחתיכות" שיושבים במקומם הקבוע במזללה של מינדי, שאגב מבוססת על המסעדה האמיתית של לינדי בברודוויי, שם נהג ראניון לשרוץ, והיא קיימת עד היום. בכלל, חלק גדול מהדמויות שתיאר ראניון בסיפוריו מבוססות על אנשים אמיתיים, אך הן עברו טרנספורמציה כה גדולה בסיפורים עד שאותם אנשים התקשו להכיר את עצמם כשקראו אותם.

בעוד סופרים אחרים בז'אנר נוטים להפליג בתיאורי מוות ודם, מתחרים זה בזה מי אכזרי יותר, בעולמו של ראניון אפילו אירועי הוועה האכזריים ביותר מתוארים בהמור יבש וכוללים קורטוב מסוים של אהבת אדם רומנטית. כי אצל ראניון איש לא לוקח את המוות ברצינות רבה מדי, אולי משום שמבחינתו זהו חלק בלתי נפרד מהחיים. ראניון הפך את עולם הפשע הקודה, הרצחני והמאיים של ניו יורק לעולם רומנטי ואגדי - ואולי זו הצלחתו הגדולה ביותר. ואם יש בו משהו שבולט יותר מכל הרי שזו אהבתו לעיר ניו יורק, ומעל הכול לברודוויי, שם נהג לנדוד בלילות עם ידידו העיתונאי שהפך שני רק לו בפרסומו, וולטר ווינצ'ל, בחיפוש אחר אירועים שישמשו חומרים לכתבות ולסיפוריו. בדומה לאלפרד היצ'קוק, גם ראניון עצמו מופיע בסיפוריו, תמיד כמשקיף, כמודנב, כאלמוני מהצד. הוא אחד שאוהב להמר קצת, אבל מעדיף להשאיר את הצרות לאחרים שמספרים לו את סיפוריהם ולא לתחוב את חוטמו יותר מדי בעסקי אחרים, אלא רק לספר עליהם. פרט לכך איננו יודעים עליו דבר מהסיפורים, אבל בהחלט מדובר בטיפוס מעניין ומוזר בפני עצמו לא פחות מהגנגסטרים שעליהם כתב.

בין הדמויות שעליהן כתב ראניון נמצאים גנגסטרים אמיתיים, כמו ארנולד רותסטין, יהודי ממשפחה טובה שהעסיק את לנסקי ולוצ'יאנו כמבריחי משקאות בתחילת דרכם ולימד אותם את הביזנס. רותסטין, שסיפורו מובא בהרחבה גם בסדרה 'אימפריית הפשע' שיצר מרטין סקורסזה, היווה השראה ובסיס עבור ראניון לדמותו של נתן דטרויט בסיפוריו הקומיים על העולם התחתון של ניו יורק. אדם נוסף ששימש את ראניון הוא באט מסטרסון, שהיה שריף ידוע במערב הפרוע, הבוס של האקדוחן וויאט ארפ שהתפרסם בעקבות קרב האקדחים באוקיי קוראל. והפך לעיתונאי ספורט ניו יורקי. כל אלה זכו לאזכורים בסיפוריו של ראניון משנות ה־20 וה־30 והתפרסמו

שון קונרי כרובין הוד, 'רובין ומריאן' (1976)

ג'סי גיינס (משמאל) ואחיו

יזום ארגון "חמש המשפחות", חלם על סרטים שיתארו ויאדירו את חייו. בשנות ה־50 אף ניהל דיונים עם מפיקים הוליוודיים על יצירת סרט ביוגרפי על חייו, חרף התנגדות עמיתיו בטענה שהדבר עלול לעורר תשומת לב ציבורית לא רצויה. אחרי שלוצ'יאנו התעקש, הם גם הוציאו "חווה" על ראשו, אבל מותו המפתיע כתוצאה מבעיות בלבו עשה עבורם את העבודה. כאמור, הלך הרוח הציבורי השתנה באותה תקופה. המאפיונרים החדשים כבר לא חשבו על העם, האדמה, השלטון והעניים. האזרחים, שנאלצו להתמודד עם ניסיונות חיסול גלויים ונטולי מורא ברחובות, כמו בטבח סנט ולנטיינס דיי ב־1929, היו רחוקים מלהעריך את העבריינים החדשים. לא היה באזור אפילו רובין הוד לרפואה, שידע לעדכן את הבוסים בניו יורק ובשיקגו

סבא לנסקי

אחרי שראה ב'הסנדק 2' את היימן רות', דמות המבוססת עליו, נרצח בידי גנגסטר איטלקי, התרגז מאיר לנסקי והתקשר לשחקן שגילם אותו, לי סטרסברג. באותה שיחה שאל אותו לנסקי למה לא הפך את הדמות שלו לסימפטית יותר, הזכיר לו שהוא סבא, וסיים בטריקת שופורת

שהיו פעם פושעים מסוג אחר. הייתה זו תקופה שבה אנשי החוק היו פופולריים לא פחות, ולפעמים יותר מהפושעים. אחד מהם, אליוט נס, עמד בראש הצוות שניסה להפיל את קפונה. ספרו, 'הבלתי משוחזרים', שיצא ב־1957, עובד כעבור שנתיים לסדרת טלוויזיה, והפך לסרט 30 שנה אחרי צאתו, שם מגלם את דמותו קווין קוסטנר ואת קפונה מגלם רוברט דה נירו. אבל אף אחד מהסרטים שרמזו בעקיפין או במישרין על עלילות הגנגסטרים, לא התקרב אפילו מעט להצלחה ולהשפעה של הבוס של הבוסים, מלך מלכי סרטי הפשע של כל הזמנים - 'הסנדק'.

מרלון ברנדו ואל פאצ'ינו, 'הסנדק'

רתסטין, לוציאנו ולנסקי בסדרה 'אימפריית הפשע'

צדלי (לאקי) לוציאנו

חאיר לנסקי

סלבטורה ריאנה // צילום: איי.אף.פי, אימג'בנק

במיוחד במחזמר 'ברנשים וחתיכות', שהתבסס על יצירתו ועלה גם בישראל בעיבודו של דן אלמגור. ראינון היה אחד הבודדים שהצליחו באותם ימים להפיח חיים אחרים בדמויות שהפכו לשנואות בארצות הברית של שלישה הראשון של המאה ה-20.

הסנדק 1, 2, 3, ניסיון

אומרים שבדרך כלל סרטים גדולים יכולים להיווצר רק מיצירות בינוניות, אבל לא מספרים קלאסיים. דוגמה מצוינת לכך היא ספרו המפורסם של מריו פוזו, 'הסנדק', שהפך כידוע לאחת הקלאסיקות הקולנועיות של כל הזמנים. הספר עצמו נכתב כלאחר יד, רק למטרה אחת - כסף. גם פוזו עצמו הודה שבעיניו מדובר בספר גרוע, בטעם בהשוואה לספריו האחרים.

פוזו, בן למהגרים איטלקים, לא התעניין במיוחד באנשי המאפיה שהסתובבו ברובע העני שבו הוא גר. מילדות הוא שאף להיות משהו אחר - סופר. כשהתבגר חיבר שתי יצירות אוטוביוגרפיות שהוא מחשיב כמיטב שכתב, אבל בשעת מצוקה כלכלית עבר לכתוב ספרי הרפתקאות ומלחמה בדיוניים לכתבי עת של גברים עבור חברה צנועה שלימים נקראה מארוול קומיקס. במגזין הוא כתב בסגנון מוקומנטרי על מלחמות לכאורה אמיתיות, אבל למעשה בדויות מתחילתן ועד סופן. הוא התבלט במיוחד בז'אנר הזה ונתבקש לכתוב יותר ויותר על כל נושא שרק אפשר. רק על גנגסטרים הוא לא כתב. עד שיצא ספרו האוטוביוגרפי השני, 'The Fortunate Pilgrim', שתיאר את חיי אמו ומשפחתו, זכה לשבחים אך נכשל מסחרית (יש לציין שהספר הפך למיני-סדרת טלוויזיה ב-1988, מה שלא היה קורה לעולם אלמלא 'הסנדק'). פוזו היה שקוע בחובות ונזקק נואשות להכנסה מיידית. כשהעורך בהוצאת הספרים הציע לו לקחת את אחת הדמויות השוליות בספרו הכושל, דמות שנקראה "איש מאפיה", ולנסות לפתח אותה לספר שלם שיעסוק במאפיה, פוזו המרושש הסכים, אבל ניגש לנושא בחוסר חשק. כהרגלו בסיפורי ההרפתקאות והמלחמה שכתב עבור המגזינים, פוזו ביצע תחקיר עיתונאי יסודי ביותר. אבל מהרגע שהחל לכתוב הוא הפליג בתיאורים בדיוניים. למרות עובדות אמיתיות ספורות שזרק פה ושם לא היה דבר בין המאפיה שתיאר בספר כארגון עתיק בעל מנהגים בני מאות שנים לבין המאפיה האמריקאית,

כך נולד 'הסנדק'

פוזו היה שקוע בחובות ונזקק נואשות להכנסה מיידית. כשהעורך בהוצאת הספרים הציע לו לקחת את אחת הדמויות השוליות בספרו הכושל, 'The Fortunate Pilgrim', ולנסות לפתח אותה לספר שלם שיעסוק במאפיה, פוזו המרושש הסכים, אבל ניגש לנושא בחוסר חשק

אנשי מאפיה לאמץ את גינוני הגנגסטרים מ'הסנדק', שאותם כאמור, מתחילתם ועד סופם, פוזו פשוט המציא. מאז ועד היום כל המאפיונרים מנשקים ידיים.

אנתוני פיאטו ("טוני החיה"), מאפיונר מלוס אנג'לס שהפך למודיע של האף-בי-איי, סיפר בעבר כי היו בוסים שהחלו לחקות את סגנון הדיבור של דון קורלאונה (מרלון ברנדו) כלפי אנשיו. עד צאת 'הסנדק' נהגו מאפיונרים רבים לנבל את הפה ולאיש מהם לא היה אכפת אם קולגה השתמש בדקדוק גרוע, אבל פתאום היו חשובים להם דרך ארץ וכולם רצו להיות דון קורלאונה. בנוסף, גם הפסקול המופתי של 'הסנדק' הפך לפסקול הרשמי של המאפיה.

אבל היו מקרים שבהם הרצון להידמות ככל האפשר למה ששיקף הסרט הביא לתוצאות לא נעימות. ג'ון גוטי, איש מאפיה מניו יורק, החליט לבסס את חייו על חיי בני דמותו הקולנועיים ושארף להיות זוהר ונוצץ בדיוק כמותם. הוא החל ללבוש חליפות יקרות, נהג להצטלם בכל האירועים הנכונים וניהל חיים ראוווניים, עד שזכה לכינוי "הדון הנאה". הוא סיים את חייו בכלא אחרי שוויתר על כללי הזהירות שקיימו קודמיו הצנועים ממנו.

במקביל לסרט הפכה משפחת הפשע האמיתית מהעיירה הקטנה קורלאונה שבמחוז פאלרמו באי סיציליה לדומיננטית, והעיירה עצמה הפכה לשם נרדף בכל העולם למעוז מאפיונרים, אף שלפני כן היא לא נהנתה ממעמד עליון בעולם הפשע ביחס לערים סיציליאניות אחרות ונבחרה על ידי פוזו רק בזכות הצליל שמצא חן בעיניו כשגלגל על לשונו שוב ושוב "קוררלאונה". אך מתברר שאנשי העיירה, המונה בסך הכול 12 אלף תושבים, קיבלו את הגזירה באהבה רבה והיו נחושים ליישם את עלילת הסרט גם במציאות. ואכן, הבדיה יצרה מציאות: החל מסוף שנות ה-70 ובמהלך שנות ה-80, יצא הדון מקורלאונה, סלבטורה "טוטו" ריאנה, למסע רציחות על אדיר ממדים וחסר תקדים בתולדות המאפיה והשתלט על סיציליה. תחילה התייחסו מנהיגי המאפיה האחרים לריאנה

שכללה כמה גנגסטרים רצחניים בלי מסורת ובלי נעליים. פוזו פשוט יצר בראשו ארגון פשע. היו מי שטענו כי דמותו של דון קורלאונה התבססה על דון מאפיה אמיתי ומפורסם בשם קרלו גמבינו, ראש משפחת הפשע האיטלקית החזקה מכולן שניהלה את עולם הפשע של ניו יורק ועמדה בראש הוועדה המנהלת של המאפיה, אבל פוזו ירחיש, הסביר שמעולם לא הכיר את אנשי המאפיה, וגילה כי קורלאונה הנערץ מבוסס, ובכן, על אמו היקרה, זו שעמדה בלב ספרו הקודם, שנכשל להפתעת כולם, ובעיקר להפתעתו של פוזו עצמו, הספר הפך מיד לרב מכר והשאר בדברי הימים של הקולנוע.

אפילו מנהגים שונים שנראים היום כמו מנהגים ברורים מאליהם של אנשי מאפיה, כמו נשיקת היד של "הבוס", היו בסך הכול פרי דמיונו הפורה של פוזו ונועדו אך ורק להעצים את הדרמה, אבל אין להם אחיזה במציאות. עם צאת הספר, ובעיקר עם צאת הסרט והעיבוד הוויזואלי של תיאורי המנהגים, החלו

יצאה למסע טרור שבמהלכו רצחו אנשיה חוקרים ושוטרים ובשיאו התנקשו גם בשני שופטים. ממשלת איטליה לא יכלה יותר להעלים עין וסימנה את ריאניה כיעד עיקרי עד שלכדה אותו ב־1993. כיום הוא מעביר את שארית חייו בכלא.

חלף עשור נוסף עד שאנטוניו די לורנזו, עורך דין איטלקי, ניסה להעביר חוק לשינוי שם העיר קורלאונה במטרה למחוק מהתודעה המקומית והעולמית את הזיהוי בינה ובין המאפיה, שנולד בספרו של פוזו והתגבר במעשיו של ריאניה, אך ללא הועיל. השם נותר כפי שהוא, ועמו העננה שמלווה אותו.

אפילו אלוהים לא מתעסק עם עבריינים

מצאת 'הסנדק' ועד היום נהנה עולם הפשע התרבותי מאינספור רעיונות ורפרנסים שהולכים ומשתכללים עד לכדי יצירות מופת. הבולטת שבהן היא 'הסופרנוס', שמתייצבת באופן קבוע על הפודיום בכל פעם שמנסים לקבוע מהי סדרת הטלוויזיה הגדולה בהיסטוריה, כשבמקרה ה"גרוע" היא סגניתה של 'הסמויה'.

'הסופרנוס' החזירה את משפחת הפשע למקום הריאליסטי שבו היא אמורה להימצא - גנגסטרים מרושעים וחסרי רחמים, אבל גם ק'זואליים וחסרי גינונים, בטח ביחס ל'הסנדק'. גם הדמויות בסדרה מצטטות לא מעט מהשיחות ומהמנהגים המבוססים על צפייה של עשרות פעמים בסרטי 'הסנדק', והם דנים בהם ומנתחים אותם באובססיביות משל היו כתיבי הקודש שלהם. על פי עדויות וסרטי הקלטות של עבריינים שמוחזקים בידי האף-בי־איי, זה גם המצב עם אנשי המאפיה במציאות.

בסרט 'יש לך הודעה' אומרת הדמות שמגלם טום הנקס, אחד שמבין היטב שאם החיים הם קופסת שוקולד, המוות הוא כנראה ארון קבורה סיציליאני: "'הסנדק' זה האי צ'י. 'הסנדק' מחזיק בכל החוכמה. 'הסנדק' הוא התשובה לכל שאלה: מה אני אמור לקחת לחופשה? 'עזוב את האקדח, קח את הקנולי'. איזה יום היום?' שני, שלישי, חמישי, רביעי'. אנחנו במלחמה - זה לא אישי, זה ביזנס'".

זו, על רגל אחת, מהות ההשפעה התרבותית של 'הסנדק'.

טוני סופרנו הוא אנטי־גיבור קלאסי. כזה שצריכים ללמוד עליו בחוגי קולנוע וספרות. בעשור האחרון, כיאה למעמדו בתור הדמות העגולה הראשונה בתור הזהב הנוכחי של הטלוויזיה האמריקאית, יש לו אחריות גדולה לכך שהציבור מעניק חיבוק חם ומחודש לדמות העברייני.

אנחנו צופים בטלוויזיה. אנחנו רואים את השבריריות של האישי רחב הממדים הזה, מה גם שהוא מגולם על ידי ג'יימס גנדולפיני המנוח - והלב מתרחב; אנחנו רואים את וולטר ווייט מדמם על רצפת המעבדה, שוכחים לו לרע את מעשי הרצח והרס המשפחה, ומוכנים לנדב לו כליה, אם רק ימצמן. אנחנו רואים את דון דרייפר מתנדנד מעודף אלכוהול ואין לנו בעיה להיות אלו שיחזיקו לו את

השיער כשהוא מקיא בשירותים. אנחנו רואים אותם ב־HD, אבל לא פעם מפספסים את הפגמים.

כי הטלוויזיה משנה אותנו. מתעתעת בנו. משקרת לנו. משחקת איתנו. משחקת לנו עם הלב. אנחנו אוהבים ושונאים את הגיבורים שלנו בו זמנית.

אולי בכלל הטלוויזיה היא התנ"ך החדש. היא מספרת לנו סיפורים ואנחנו צריכים לסדר אותם בתבנית שמוכתבת לנו או שמסדרת עם איך שנוח לנו לחשוב על עצמנו. אם כך, טוני סופרנו הוא דוד המלך החדש. הראשון מג'רזי, השני מג'רוזלם. השני מתעסק עם נבל הכרמלי, הראשון מתעסק עם כרמלה.

שניהם, גם טוני וגם דוד, היו אמורים לשמש דוגמה שלילית. אבל שניהם הוכתרו כמלכים.

ככה זה. אף אחד לא רוצה להתעסק עם עבריינים.

אפילו לא אלוהים. לא זה של התנ"ך ולא זה של הטלוויזיה.

וזה בעצם כל הסיפור. ●

בולזול, בשל קומתו הנמוכה, כמו גם בשל העובדה שהיה איכר במקור (כמו דון קורלאונה בגרסת פוזו). "הוא יהיה נמוך עוד יותר כשנגמור אותו", אמרו המאפיונרים, בעוד משפט שנכנס לקלאסיקת אמרות השפר שהגה פוזו (כמו "אני אציע לו הצעה שאי אפשר לסרב לה", "בסיציליה, נשים מסוכנות יותר מרובים", "לא מדברים על עסקים סביב השולחן", והמושג "שוכב עם הדגים"). אבל ריאניה הוא זה שהרג את כולם. ריאניה היה מקיאוליטט ממדרגה ראשונה: הוא סכסך בין

החאפיונרים בעיירה קורלאונה

אנשי העיירה הקטנה, המונה 12 אלף תושבים, היו נחושים ליישם את עלילת 'הסנדק'. ואכן, הבדיה יצרה מציאות: החל מסוף שנות ה־70 ובמהלך שנות ה־80 יצא הדון מקורלאונה, סלבטורה ריאניה, למסע רציחות חסר תקדים בתולדות המאפיה והשתלט על סיציליה

מנהיגי המאפיה, החדיר אצל כולם משתפי פעולה מטעמו שדיווחו לו על כל צעד וחיסל לאט ובהתמדה בוס אחרי בוס עד שהפך למנהיג הסיציליאני הבלתי מעורער. במהלך שנות ה־80 טבח באויביו וחיסל על פי הערכות 1,000 בני אדם - אנשי מאפיה וגם בני משפחה וחברים שעלולים לרצות לנקום את מותם. כך למשל כרת לנער בן 16 את היד אחרי ששמע שזה מעוניין לנקום את מות אביו, ורק אז הוא חוסל. המיתות היו משונות ומגוונות - בחניקה, בשריפה, בהמסה בחומצה, בקבירתם בעודם חיים תחת בטון. "אם כואבת לך האצבע, עדיף כבר לכרות את כל היד, רק כדי להיות בטוח", נהג ריאניה לומר. ריאניה היה יסודי.

קודם ניקח את סיציליה, ואז ניקח את רומא, ידע ריאניה. הוא כבר פזל לממשלה האיטלקית, שמאז ומעולם נודעה בשחיתותיה ובקשריה למאפיה הסיציליאנית. זהו מקרה קלאסי שבו התלמיד עלה על רבו: בניגוד לדון קורלאונה, ריאניה לא הכיר במגבלות הכוח. המאפיה הכריזה מלחמה על השלטון,